

بهشی چوارهم: مهترسی ئالۆزیهکانی نیو کهرتی خانووبه ره له ههریمی کوردستان

04-01-2022

نووسه رهکان

مهحموود بابان

کورتە : لهرووی مولهتدان، وه به رهینان و کرین و فرۆشتنه وه، کهرتی خانووبه ره ناروونی و ئالۆزیهکی پێوه دیاره که بووه تههوی جیاوازی گهوره له نیو شارهکان و له کاری ئه و که سانهی له م کهرته دا کار ده کهن. لێره دا هه لوهسته له سه ر جیاوازییهکانی نیوان هه ر سێ پارێزگا که ی هه ریمی کوردستان بو خانووبه ره له شیوازی کرین و فرۆشتن له شوقه و خانوو و فیلا نوییهکان ده کریت و، لیکه وتهکانی تیکه لیی کاری وه به رهینهر و خاوه ن کۆمپانیا و نووسینگهکانی خانووبه ره (ده لالی خانووبه ر) و جیاوازی مولهتدان به پرۆژهکانی نیشته جبوون ده خرینه روو.

به رايى

له رووى مولەتدان، وه بهرهيئان و كرپن و فروشتنه وه، كه رتى خانوبه ره ناروونى و ئالۆزيبه كى پيوه دياره كه بووه ته هوى جياوازي گه و ره له نيو شاره كان و له كارى تهو كه سانهى له م كه رته دا كار ده كهن. ليره دا هه لوه سته له سه ر جياوازيه كانى نيوان هه ر سن پاريزگاگه كى هه ريمى كوردستان بو خانوبه ره له شيوازي كرپن و فروشتن له شوقه و خانوو و فيلا نوييه كان ده كرپت و، ليكه وته كانى تيكه لى كاري وه بهرهيئەر و خاوه ن كۆمپانيا و نووسينگه كانى خانوبه ره (ده لالى خانوبه ر) و جياوازي مولەتدان به پرۆژه كانى نيشته جبوون ده خرپنه روو.

له راستيدا جياوازيه كان زۆرن، به لام ته گه ر كرپن و فروشتن به نموونه وه ربيگرين، تهوا ده رده كه وي ت جياوازيه كى گه و ره له نيوان پاريزگاگاندا هه يه. بو نموونه له پاريزگاى سليمانى، وه بهرهيئەر ريگه نادات هيج نووسينگه و كۆمپانيايه كى خانوبه ره له نيو پرۆژه كاندا شوپنى هه بىت و كار بكات، ته گه ر ريگه ش بدات، يه ك شوپنى سه ر به كۆمپانياى وه بهرهيئەر كه يه. به پيچه وانه وه له هه ولير سه رجه م كۆمپانيا و خاوه ن نووسينگه كانى خانوبه ره ده توانن كرپن و فروشتن بكهن، بگره هه ر له سه ره تاوه خاوه ن نووسينگه كانى خانوبه ره و كۆمپانياكان پرۆژه كان ده كرپنه وه و له بازاردا ده يفرۆشنه وه. له كاتيدا شيوازي كار كردن له دهوك ته واو جياوازه و هيشتا له دهوك كۆمپانياكانى خانوبه ره بو خويان پرۆژه كان ده فروشن. له م راپورته دا به وردى و ته نيا فوكووس له سه ر ته م سن خاله كى خواره وه ده كه ين:

يه كه م: كى وه بهرهيئەر و كى ده لالى خانوبه ره يه ؟

تيكه لى له كاري وه بهرهيئەر و ده لالى خانوبه ره يان ريخه رى كرپار و فروشيار، به شيويه كه ئيسا وه بهرهيئەر پرۆژه كان دروسته كات، هه ر بوخوى ده يفرۆشيت و بوخوشى سه ر په رشتى پرۆژه كه له دواى ته وا بوونى ده كات خزمه تگوزار ييه كانى نيو پرۆژه كه ش به رپوه ده بات. كه ته مه ش به ماناى ته وه دىت كه له م سيكته ره دا وه بهرهيئان به ماناى بوژانده وه ي ئابوورى ناكري ت. هه ر يو به ش وه بهرهيئەر يك له كاتى ته نجامدانى پرۆژه كه ي به كه ره سته ي دي جيتالى وه ك سريدى ماكس و ئوتوكا د له جيها نى فيرچوال، ته گه ر كو ي يه كه كانى نه فروشتي ت ته وا سه روو نيوه ي فروشتوو ه. ته مه ش به واتاى ته وه دىت له م كه رته دا وه بهرهيئان ناكري ت، بگره پاره ي نيوخوى هاو نيشتمان يان بو دروست كر دنى كه لوپه لى باله خانه و تاوه ر و خانوه كان وه رده گيريت و ده كرپته باله خانه و ده روا ته ده ره وه. به پي راپورتيكى رووداو له ده رگا ي چوونه ژوو ره وه بو كه ره سته ي نيو خانوو و شوقه كان، نزيكه ي 95% كوى كه ره سته و مادده به كارها توه كان له ده ره وه ي هه ريمى كوردستان ها ورده ده كرپت^[1]. هه ره ها، وه بهرهيئەر ته گه ر كاري وه بهرهيئان بكات، ته وا ده بىت پرۆژه كان دروست بكات و راده ستي بكات، نه ك كاري كرپن و فروشتن له نيو پرۆژه كاندا بكات. به پيچه وانه وه خاوه ن نووسينگه و كۆمپانياكانى خانوبه ره ش نابىت، كرپنه وه ي پرۆژه كان و فروشتنه وه ي له بازاردا بكات. چو نكه تيكه ليوونى كاري وه بهرهيئەر و ده لالى خانوبه ره ليكه وته ي گه و ره ي ده بىت، وه ك ته وا ونه كر دنى چه ند پرۆژه يه كى خانوبه ره له هه ريمى كوردستان، كه ديار ترين يان پرۆژه ي فلوريا سى تيه.

دوو ه م: جياوازيه كانى كاري كۆمپانياكانى خانوبه ره

له راستيدا، تاوه كو سه ره تاى سالى رابردوو ريگه به كر دنه وه ي كۆمپانياى خانوبه ره نه ده درا له سليمانى، له كاتيدا يه ك ده يه زيار ته كۆمپانياكانى خانوبه ره له هه ولير كار ده كهن. هه ره ها، له سليمانى خاوه ن پرۆژه كان له كاتى كرپن و فروشتنى خانوو و شوقه كاندا بريك پاره له جياتى به ناو كر دنى له كه سيكه وه بو كه سيكى ديكه وه رده گرن كه بره كه ي جياوازه و تاوه كو نزيكه ي 800 دولا ر و زياتر يش ده روا ت. له راستيدا ته م بره پاره يه له سه روو ته و 1% يه كه خاوه ن نووسينگه كانى خانوبه ره له كرپار و فروشيارى وه رده گرن. ته و بره پاره يه ي وه رده گيريت ته نيا بو گو رپنى ناوى خاوه ن داريتى به كه ي نيشته جي بوون له كه سيكه وه بو كه سيكى ديكه له تومارى كۆمپانياى وه بهرهيئەر، به بى ته وه ي له هيج دامه زرا وه يه كى فه رمى حكومه تدا به ناوى كه سه كه وه كرابى ت. به گو ته ي يه كي ك له خاوه ن كۆمپانياكانى خانوبه ره له سليمانى به ته نيا له يه ك به كه ي نيشته جي بوون له 2020 دا، له كاتى كرپن و فروشتندا نزيكه ي 10 هه زار دولا ر به خاوه ن وه بهرهيئەر ي پرۆژه كه درا وه كه چه ند ساليكه پرۆژه كه ي ته واو كر دوو ه.

لهروویهکی دیکهوه کیشهیهکی دیکه کی کهرتهی خانوبهیره په یوهندی به هاوئاهاهنگی نیوان وهزارهتهکان و دهسته سهرهخوکانهوه ههیه، بۆ نموونه له پیدانی مولهتی وهبهرههینان به کهرتی خانوبهیره و نیشتهجیبوون دوو وهزارهت و دهستهیهکی گشتی مولهتی پرۆژهکانی وهبهرههینان ددهات. ههندیکی پرۆژهی نیشتهجیبوون مولهتهکانیان له وهزارهتی شارهوانی و گهشتوگوزار وهگرتهوه، ههندیکی پرۆژهش مولهتیان له وهزارهتی ئاوهدانکردنهوه و نیشتهجیبوون وهگرتهوه، نهوانی دیکهش له دهستهی گشتی وهبهرههینان و بهرپوهبهراههتیهیه گشتیهکانی وهبهرههینانی پارێزگاگان مولهتیان وهگرتهوه. کۆی ئەم ئالۆژییه و نهبوونی هاوئاهاهنگی وایکردوه، چاودیژی پرۆژهکان بهو شیوازهی مولهتی وهگرتهوه نهکریت و کۆی پیداوپیستییهکانی بۆ دابین نهکریت. ههرپوهش ئیستا تاوهری بازراگی دهکریته یهکهی نیشتهجیبوون و بهپنجهوانهوه یهکهکانی نیشتهجیبوون دهکریت بهشوینی بازراگی و کۆمپانیاکان له نهنیشته مالهکانن، ههر ئەم تیکهلاوی و زۆرییهی شوینتهکانی مولهتدان، وایکردوه نهتوانریت ناماریکی دروستنیش ههبنیت، چ جایی ئهوهی پهپهرووی سیستمی یهک پهنجهره بۆ راییکردنی مامهلهی وهبهرههینهرهکان بکریت.

ههروهها، رۆژ به رۆژ ژمارهی نووسینگه و کۆمپانیاکانی خانوبهیره له ههریمی کوردستان روو له زیادبوونه، ئەمه سهرهپای پهجه جیاوازهکانی سۆشیال میدیا و ئەپلیکەیشنە جیاوازهکان، که بهپنی ئاماره فهرمییهکان تاوهکو ئیستا ژمارهی کۆمپانیا و نووسینگهکانی خانوبهیره بهشیوهیهکی زیادیکردوه که گهیشتهوهته 5854 نووسینگه و کۆمپانیاکی خانوبهیره. ههندیکی له کۆمپانیاکان ژمارهی لقهکانیان له نیو یهک شاردا له سهرووی 25 لقهوهیه که کاری کرین، فرۆشتن و بهکریدان نهجامدهدن، لهراستیدا ئەم خیرا گهشهکردنه په یوهندی به فراوانبوونی خیرای کهرتی خانوبهیره و بپی پارهی وهگرتهوه له کرپار و فرۆشیار ههیه، که 1%ی، واته ئەگهر خانوبهیهکی یاخود شوقهیهکی به 100 ههزار دۆلار بێت، ئەوا کۆمپانیا و نووسینگهکانی خانوبهیره 1 ههزار له کرپار و 1 ههزار له فرۆشیار وهردهگرن، ئەمه لهکاتیکیدا خانوو و فیلاکانی ههندیکی لهپرۆژهکانی نیشتهجیبوون له سهروو نیو ملیۆن دۆلارهوه مامهلهی پێوهدهکریت.

کۆتایی

لهکۆتاییدا، رهنگه ئیستا زیانهکانی تیکهلی و ئالۆژی کهرتی خانوبهیره له چهند پرۆژهیهکیدا بهروونی دهکرهوتبیت وهک پرۆژهکانی دهشتی بهههشت و فلۆریا ستی له ههولیر، که کیشهکانی بهردهوامه و کرپار نازانیت روو له کئی بکات بۆ تهواوکردنی ئەو یهکهیهی چهندسالیکیه دهیان ههزار دۆلاری پیداهه. ههروهها پرۆژهی هاموون ستی [2] له سلیمانی و ههندیکی پرۆژهی دیکهی ئەم کهرتهش بهوجۆرهن. ههرپوهش لیرهوه پێویسته ریکخستنهوهیهکی تهواو بۆ ئەم کهرته به دهکردنی یاسایهکی نوو و ههموارکردنهوهی یاسا کۆنهکان و ریکخستنهوهی کاری وهبهرههینەر و کاری دهلالی خانوبهیره (ئهوانهه له نووسینگه و کۆمپانیاکانی خانوبهیره) بکریت، ئەویش بهئامانجی ئەوهی تاوهکو کیشهکان گهوره نهبوون و دارمانی گهورهی ئابووری بهدوای خۆیدا نههیناوه. وهک ئەوهی ئەمسال له چین و بهسهر کۆمپانیاکی ئیفییرگراند هات، که 152 مین گهوره کۆمپانیا گهورهی جیهان و خاوهنداریتی 1300 پرۆژهی نیشتهجیبوون له چین دهکات و حکومهتی ناچارکرد دهستیوهردان بکات، چوونکه قهرزی لهسهر کهلهکه بووه و قهیران له کهرتی خانوبهیره دروستبووه [3].

سهرچاوهکان

[1] <https://www.rudaw.net/sorani/kurdistan/0909202123>

[2] <https://www.rudaw.net/sorani/onair/tv/episodes/episode/berpirsiyar-13092021/13092021073402>

[3] <https://www.rudaw.net/sorani/opinion/221120212>